

Association de la Ville et des Communes
de la Région de Bruxelles-Capitale ASBL

Vereniging van de Stad en de Gemeenten
van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vzw

HET BEGRIIP "SAMENWONEN" OP HET VLAK VAN OCMW

Wettelijk samenwonen, samen een woning huren, op kot gaan, solidair of groepswonen, samenwonen als echtgenoten, levensgezellen, vrienden, domiciliëring, werkloosheid, OCMW, ... zijn allemaal termen waarnaar het begrip "samenwonen" kan verwijzen, wat heel wat verschillende ladingen dekt.

Welke realiteit dekt de term samenwonen in een OCMW-context? Welke gevolgen houdt het in? Wat betekent het op maatschappelijk vlak?

Een heleboel vragen dus en de antwoorden zijn zelden duidelijk. Heeft het arrest van het Hof van Cassatie van februari 2008 daar verandering in gebracht? Wij maken een stand van zaken op in enkele punten, zonder te beweren exhaustiviteit na te streven.

Waarom is het belangrijk het begrip samenwonen onder de loep te nemen?

De wet van 26 mei 2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie (hierna de RMI-wet genoemd) bepaalt 3 categorieën begunstigden¹. Met elke categorie stemt een bedrag van het leefloon overeen. De 3 categorieën zijn de volgende² (op 1 mei 2011):

- samenwonende: 503,39 euro/maand
- alleenstaande: 755,08 euro/maand
- persoon met gezinslast: 1.006,78 euro/maand

Het toegekende bedrag hangt dus af van de categorie.

¹ Art. 14, § 1 van de wet van 26.5.2002 betreffende het recht op maatschappelijke integratie (B.S. 31.7.2002) (RMI-wet). Deze categorieën zijn vastgelegd in de RMI-wet en zijn dus van toepassing op het leefloon. Wanneer er periodieke financiële steun toegekend wordt in het kader van maatschappelijke bijstand (organieke OCMW-wet van 8.7.1976) is die doorgaans equivalent aan de bedragen van het leefloon en dus aan de categorieën vastgelegd bij de RMI-wet. Daarom spreken wij over sociale bijstand equivalent aan het leefloon. De redeneringen in dit artikel gelden dus zowel voor het recht op maatschappelijke integratie als voor het recht op maatschappelijke dienstverlening wanneer deze uiteenvallen in een leefloon of in periodieke financiële steun.

² Onder gezin ten laste verstaat de RMI-wet de echtgeno(o)t(e), de levenspartner, het ongehuwd minderjarig kind of meerdere kinderen onder wie minstens één ongehuwd minderjarig kind (art. 14, § 1, 3° RMI-wet). De levenspartner is de persoon met wie de aanvrager een feitelijk gezin vormt (art. 14, § 1, 3° RMI-wet). Twee personen die als koppel samenleven, vormen een feitelijk gezin (art. 34, § 1 van het KB van 11.7.2002 houdende het algemeen reglement betreffende het recht op maatschappelijke integratie, B.S. 31.7.2002, hierna het KB RMI genoemd). Vroeger verwees de definitie van feitelijk gezin naar het geslacht van de personen (= een man en een vrouw die samen leven alsof ze gehuwd zijn).

Een persoon valt onder de categorie "persoon met gezinslast" zodra er 2 voorwaarden vervuld zijn: een gezin ten laste en de aanwezigheid van minstens een ongehuwde minderjarige.³

Als de betrokkene niet behoort tot de categorie "met gezinslast", moet er nog nagegaan worden tot welke categorie hij of zij dan wel behoort. Sommige gevallen zijn makkelijk te beoordelen (de betrokkene woont alleen en is dus alleenstaand⁴), andere zijn moeilijker (de betrokkene leeft onder hetzelfde dak met één of meer personen: is hij of zij dan samenwonend of alleenstaand?) en voor die gevallen is het belangrijk het begrip samenwonen van naderbij te bekijken.

In de eerste plaats moet de categorie waartoe de betrokkene behoort, bepaald worden. De berekening van de bestaansmiddelen speelt pas in een tweede fase mee. Als er vastgesteld is dat de betrokkene tot de categorie samenwonende behoort, kunnen bepaalde bestaansmiddelen van de personen met wie hij samenwoont, immers al of niet in aanmerking genomen worden.⁵

Hoe definieert de RMI-wet het samenwonen?

De RMI-wet preciseert dat onder samenwoning wordt verstaan "het onder hetzelfde dak wonen van personen die hun huishoudelijke aangelegenheden hoofdzakelijk gemeenschappelijk regelen"⁶. Zo definieert de RMI-wet het samenwonen, terwijl de wet betreffende het bestaansminimum⁷ daar niets over specificeerde. De wetgever van 2002 formaliseerde een definitie die de rechtspraak reeds lang gebruikte, uit arresten van het Hof van Cassatie uit 1983 en 1984 (het ene inzake werkloosheid, het andere inzake bestaansminimum)⁸.

Uit deze definitie blijkt dat twee criteria vervuld moeten zijn om te bepalen of mensen samenwonen in de zin van de RMI-wet:

- sociologisch criterium: onder hetzelfde dak wonen
- economisch criterium: huishoudelijke aangelegenheden hoofdzakelijk gemeenschappelijk regelen.

Het eerste criterium volstaat dus niet om het samenwonen te bepalen. Het omgekeerde is ook waar.

De aard van de betrekkingen tussen de personen heeft weinig belang (neven of vrienden kunnen ook samenwonen op het vlak van het OCMW). Wat belang heeft, is na te gaan of de bestaansmiddelen samengebracht worden, of de huishoudelijke kwesties samen geregeld worden en of er financieel voordeel gehaald wordt uit het feit dat men onder hetzelfde dak woont. Samenwonen inzake OCMW neemt dus afstand van het "sentimenteel" delen van een dak en spitst zich toe op een economisch-financiële betekenis van de term.

³ Art. 14, § 1, 3° RMI-wet.

⁴ Ter informatie: een dakloze die een geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie (GPMI) geniet, bedoeld in artikel 11, § 1 en 3, en artikel 13, § 2, van de RMI-wet, wordt als alleenstaande beschouwd (art. 14, § 1, 2° RMI-wet).

⁵ Art. 34 KB RMI.

⁶ Art. 14, § 1, 1° RMI-wet.

⁷ Wet van 7.8.1974 tot instelling van het recht op een bestaansminimum (opgeheven bij de RMI-wet, die in werking trad op 1.10.2002).

⁸ Cass. (3^e K.), 8.10.1984, J.T.T., 1985, p. 112 en Cass. (3^e K.), 24.1.1983, Pas., 1983, I, p. 603.

Nagaan of het om samenwonen gaat, houdt een analyse van concrete feiten in. Vermoedens alleen volstaan niet. Het feit dat personen op hetzelfde adres in de bevolkingsregisters ingeschreven zijn, is bij voorbeeld geen doorslaggevend sociologisch criterium⁹. Het is een reeks aanwijzingen, die vastgesteld werden bij het sociaal onderzoek van het OCMW, die tot deze conclusie moet leiden. De plaats die gegeven wordt aan de beoordeling – en aan de moeilijkheden van de interpretatie – is zo groot en dus moeten hoven en rechtbanken regelmatig vorderingen beoordelen die ingediend zijn door mensen die geen vrede nemen met de beslissing die in hun dossier genomen werd.

Traditionele interpretatie van de definitie van 'samenwonen' in de rechtspraak

A. Sociologisch criterium

Leven onder hetzelfde dak is een feitelijke kwestie. Het gaat erom dat mensen leefruimtes of installaties samen gebruiken: badkamer, keuken, woonkamer, meubels, ... Men zou kunnen denken dat het gemakkelijk is na te gaan of personen onder hetzelfde dak samen leven, maar dat is niet altijd waar. Het OCMW zal die feitelijke toestand immers soms moeten aantonen, terwijl de betrokkenen het tegengestelde beweren. De volgende elementen kunnen dienen om de werkelijke toestand vast te stellen: de naam op de bel, de naam van de persoon op wiens naam de telefoonaansluiting staat, de inschrijving in het bevolkingsregister, het energieverbruik, de betrokkene is niet bereikbaar op het adres waar hij beweert te wonen, de briefwisseling blijft onaangeroerd liggen, ... Zo kon bij voorbeeld bewezen worden dat het sociologisch criterium vervuld was, op basis van de volgende feiten: de betrokkene neemt de bus van zijn werkgever elke ochtend in de buurt van het adres van zijn vriendin en wordt ambtshalve uit de registers geschrapt op zijn eigen adres, op basis van een politieverslag dat aantoont dat hij samenwoont met zijn vriendin¹⁰. A contrario werd geoordeeld dat het feit dat een moeder haar zoon onderdak biedt omdat hij enkele dagen ziek is, niet betekent dat hij effectief bij haar woont, terwijl de ziekte gestaafd werd met een doktersattest¹¹. Dit laatste voorbeeld illustreert een ander aspect dat uit een arrest van het Hof van Cassatie afgeleid wordt, nl. dat het begrip 'samenwonen' een zekere duur inhoudt¹².

B. Economisch criterium

Om na te gaan of personen hun huishoudelijke aangelegenheden hoofdzakelijk samen regelen, tracht de rechtspraak in principe na te gaan of de betrokkenen schaalvoordeel verkrijgen, t.t.z. of zij materiële voordelen genieten en minder financiële lasten dragen¹³. De parlementaire werkzaamheden van de RMI-wet gaan ook in die richting en preciseren: "*het bedrag voor de*

⁹ Cass. (3e K.), 10.5.1993, Rev. dr. soc., 1993, p. 258, Inforum 59755.

¹⁰ Arbrb. Brugge (9e K.), 7.3.2000, Inforum 199409.

¹¹ Arbh. Bergen (6e K.), 25.1.2000, Inforum 165744.

¹² Cass. (3e K.), 18.3.2002, J.T.T., 2002, p. 409, Inforum 198063.

¹³ Schaalvoordeel is een economisch principe dat inhoudt dat de kostprijs van een product voor een onderneming daalt als de geproduceerde hoeveelheid toeneemt.

*categorie 'alleenstaande' is hoger dan dat van de categorie 'samenwonende', rekening houdend met het feit dat de alleenstaande alleen moet instaan voor de vaste kosten (woning, meubilering, ...)*¹⁴.

Zo was er geredeneerd dat er wel degelijk sprake is van samenwonen in de volgende gevallen:

- De "hoofdzakelijk gemeenschappelijke regeling van huishoudelijke aangelegenheden" veronderstelt dat iedere samenwonende in staat is inkomsten aan te brengen en deel te nemen in het onderhoud van het gezin¹⁵.
- De betrokkene woont gratis in dezelfde woning als een andere en neemt er zijn maaltijden zodat hij in vergelijking met een alleenstaande meer materiële voordelen heeft en minder lasten moet dragen¹⁶.
- De betaling van huurgeld aan het gezinslid in wiens woning de betrokkene woont, volstaat niet om te stellen dat het niet om samenwonen gaat. De huur kan ook het aandeel in de huishoudelijke lasten vertegenwoordigen¹⁷.
- Het feit dat in een kraakpand gewoond wordt waar 45 van de 60 bewoners die inkomsten hebben, maandelijks 200 tot 250 euro samenleggen om de helft van de kosten van water, elektriciteit, stookolie en verzekeringspremies te betalen (de andere helft wordt door het Waals Gewest gedragen) alsook de aankoop van voedsel voor iedereen¹⁸.

En dat er geen sprake is van samenwonen in de volgende gevallen:

- De jonge meerderjarige die autonoom en zelfstandig woont op een bepaalde verdieping van een pand dat eigendom is van zijn ouders die een andere verdieping bewonen, terwijl de betrokkene beschikt over een eigen aansluiting voor elektriciteit en gas, er de facturen van betaalt en huishoudelijke aankopen autonoom verricht¹⁹.
- Iedereen betaalt zijn aandeel in de huur afzonderlijk en het huis is opgedeeld in twee bewoonbare ruimten, waarvan enkel de keuken gemeenschappelijk is, zodat er geen lasten of inkomsten samen verrekend worden²⁰.

Evolutie van de interpretatie van het economisch criterium in de rechtspraak?

In een arrest van 18 februari 2008²¹ kwam het Hof van Cassatie verrassend uit de hoek door te stellen dat de omstandigheid dat één van de samenwonenden geen inkomsten heeft, het bestaan van een feitelijk gezin niet uitsluit. Zo lezen we in de conclusies van de advocaat-generaal bij het Hof van Cassatie dat het samenleggen van bestaansmiddelen in de zin van de wet dus zowel de financiële investering als het materieel engagement inhoudt – handen uit de mouwen en in de zak – voor zover het kadert in een gemeenschappelijk project in het kader van een taakverdeling en een financieel voordelige complementariteit van schaalvoordeel. De advocaat-generaal besluit dat het bestaan van bijdragen, ook niet-financiële, volstaat om een feitelijk gezin te vormen waarbij huishoudelijke lasten gezamenlijk geregeld worden. Dit arrest van het Hof van Cassatie werd

¹⁴ Doc. Parl. Kamer, zitting 2001–2002, 50–1603/001, p. 20.

¹⁵ Arbrb. Brussel (15^e K.), 12.5.2006, RG 21.948/05.

¹⁶ Arbrb. Brussel (15^e K.), 11.1.2006, RG 9.061/2005.

¹⁷ Arb. Brussel (15^e K.), 31.7.2006, RG 19.166/05; Arbrb. Brussel (15^e K.), 24.8.2006, RG 9.021/06; Arbrb. Aarlen (2^e K.), 12.9.2006, RG 33.875; Arbrb. Namen (7^e K.), 10.11.2006, RG 129.489.

¹⁸ Arb. Brussel (8^e K.), 12.2.2009, Chr. D.S., 2009, 08, pp. 434–435, Inforum 242352.

¹⁹ Arbrb. Brussel (15^e K.), 19.4.2006, RG 21.024/05.

²⁰ Arbrb. Ieper (1^e K.), 1.9.2000, RG 22762.

²¹ Cass. (3^e K.), 18.2.2008, J.T.T., 2008, pp. 223–225, Inforum 228563.

geveld in een geschil omtrent kinderbijslag²². Zo zou een materiële bijdrage – de handen uit de mouwen (afwassen, koken, boodschappen doen, wassen strijken, ...) – kunnen volstaan om schaalvoordeel te verkrijgen en te voldoen aan het economisch criterium wanneer de persoon met wie de steunaanvrager hetzelfde dak deelt, geen bestaansmiddelen heeft.

Verscheidene beslissingen²³, dit keer met betrekking tot het OCMW, liggen in het verlengde van dit arrest en stellen:

- dat de definitie van samenwonen in de zin van de RMI-wet niet inhoudt dat de persoon met wie men samenwoont, beschikt over middelen die samengelegd kunnen worden;
- dat de RMI-wet geopteerd heeft voor geïndividualiseerde rechten en dus geen afgeleide rechten heeft willen creëren voor meerderjarigen die niet voldoen aan de voorwaarden om aanspraak te kunnen maken op dat recht²⁴.

In een arrest van 2 juni 2010 volgt het Luikse Arbeidshof dezelfde redenering en illustreert het dit op de volgende manier:

- de echtgenoten of levenspartners die ervoor gekozen hebben niet te gaan werken – en dus het huishouden doen en geen inkomsten hebben – zouden uitsluiten dat hun partner beschouwd kan worden als samenwonende als de ontstentenis van bestaansmiddelen gelijkstond met de ontstentenis van samenwonen en als 'de handen uit de mouwen' daarvoor niet bepalend kon zijn;
- het feit dat een volwassene van het gezin geniet van diensten en voordelen die door een andere volwassene van hetzelfde gezin voortgebracht worden, kan wat de 'huishoudelijke aangelegenheden' betreft, de 'gemeenschappelijke regeling' bedoeld bij de RMI-wet vormen terwijl het 'hoofdzakelijk' verloopt, d.w.z. significant genoeg²⁵.

Het is verontrustend dat twee van de hierboven aangehaalde vonnissen²⁶ oordelen dat de steunaanvragers effectief tot de categorie samenwonende behoren op basis van het argument van 'handen uit de mouwen' zoals in het arrest van het Hof van Cassatie uiteengezet werd, maar erkennen tegelijkertijd dat het bedrag van het toegekende leefloon niet hoog genoeg is om waardig te leven. De rechtbank veroordeelt het OCMW derhalve om aanvullende maatschappelijke bijstand toe te kennen bij het leefloon, die overeenstemt met het verschil tussen het tarief samenwonende en het tarief alleenstaande.

²² Schematisch gezien bestaan er 3 soorten kinderbijslag: de gewone tarieven, het wezentarief en het tarief voor kinderen die geplaatst zijn bij een particulier. Het wezentarief is niet van toepassing als de overlevende echtgenoot hertrouwt of een feitelijk gezin vormt. In casu was dat het voorwerp van het geschil: de moeder eiste het wezentarief, maar de compensatiekas weigerde dat omwille van haar feitelijk gezin. De wet op de kinderbijslag geeft geen definitie van het feitelijk gezin maar een omzendbrief, die voorgelegd werd door de moeder, stelt dat het gaat om een feitelijk gezin als de betrokkenen op hetzelfde adres samenwonen en elk een bijdrage leveren om hun huishoudelijke kwesties, financieel of op een andere manier, samen te regelen.

²³ Arbh. Brussel (8^e K.), 21.2.2008, Inforum 228304 en Inforum 228305; Arbrb. Brussel (13^e K.), 2.2.2010, RG 10.208/09; Arbrb. Brussel (13^e K.), 1.6.2010, RG 1452/10 en 2453/10; Arbrb. Brussel (12^e K.), 23.7.2010, RG 937/10.

²⁴ Nagenoeg alle beslissingen werden genomen in situaties waarin de steunaanvrager samenleeft met een illegale die in principe geen inkomsten heeft. Volgens deze jurisdicties zou deze specifieke situatie niet het recht openen op een verhoogd tarief (alleenstaande) dat ook een persoon kan toekomen die geen recht op maatschappelijke integratie kan genieten.

²⁵ Arbh. Luik (5^e K.), 2.6.2010, RG 36.704/09.

²⁶ Arbrb. Brussel (13^e K.), 1.6.2010, RG 1452/10 et 2453/10; Arbrb. Brussel (12^e K.), 23.7.2010, RG 937/10.

Verschillende vonnissen inzake OCMW hebben het arrest van het Hof van Cassatie van 18 februari 2009 echter niet gevolgd²⁷. Een ervan oordeelde dat het economische criterium niet vervuld is omdat het samenwonen aan de samenwonende partner de mogelijkheid niet biedt om bestaansmiddelen die hij niet heeft, gemeenschappelijk te stellen en dat diezelfde persoon geen enkel economische tegenprestatie biedt bij het gemeenschappelijk stellen van bestaansmiddelen van de steunaanvrager. In zo'n hypothese geniet mevrouw overigens ook geen enkele vermindering van financiële lasten ten opzichte van de situatie waarin zij zich zou bevinden als ze apart van haar echtgenoot zou leven. Hetzelfde vonnis verklaart ook waarom het arrest van het Hof van Cassatie van 18 februari 2008 inzake OCMW er geen invloed op heeft:

- omdat dat laatste betrekking had op kinderbijslag
- omdat het Hof van Cassatie in zijn arrest geen analyse doet van het begrip samenwonen, maar wel dat van feitelijk gezin.

Het arrest van het Hof van Cassatie van 18.2.2008

Ten eerste menen wij dat het feit dat de bestaansmiddelen van de samenwonende bekeken worden om na te gaan tot welke categorie de steunaanvrager behoort, een zekere verwarring teweegbrengt wat de principes betreft. De bestaansmiddelen van samenwonenden worden immers eventueel pas in aanmerking genomen nadat de categorie waartoe de steunaanvrager behoort, bepaald werd. Dat bevestigt een vonnis van de Brusselse arbeidsrechtbank, dat preciseert dat het niet uitmaakt voor de definitie van samenwonen of de personen met wie de aanvrager samenwoont, al dan niet beschikt over persoonlijke bestaansmiddelen. Dat element moet daarentegen beoordeeld worden in het kader van artikel 34 van het KB RMI dat preciseert in welke omstandigheden de inkomsten van de samenwonende al dan niet in aanmerking genomen worden²⁸.

Ten tweede vinden wij dat het arrest van het Hof van Cassatie van 18 februari 2008 de term "hoofdzakelijk" van de definitie van samenwonen in de zin van de RMI-wet onvoldoende in aanmerking neemt ("*personen die hun huishoudelijke aangelegenheden hoofdzakelijk gemeenschappelijk regelen*"). Zoals een vonnis van 22 december 2009 terecht opmerkt, moet opdat het economisch criterium vervuld zou zijn de huishoudelijke gemeenschap of het gemeenschappelijk stellen hoofdzakelijk zijn, wat een slechts secundair gemeenschappelijk stellen uit het begrip samenwonen weert.²⁹

Zoals in de inleiding van dit artikel gepreciseerd werd, hangt de bepaling van samenwonen af van een analyse van feiten gebaseerd op een aantal aanwijzingen. Het nieuwe element dat door het Hof van Cassatie naar voren geschoven wordt – de handen uit de mouwen – moet immers bestaan in één van deze aanwijzingen op basis waarvan we kunnen beoordelen of er schaalvoordeel verkregen wordt (een materiële bijdrage kan immers besparingen opleveren: kinderopvang, dienstencheques, geen deeltijds werk meer, ...) maar kan dat op zich bepalen dat huishoudelijke aangelegenheden hoofdzakelijk gemeenschappelijk geregeld worden?

²⁷ Arbrb. Brussel (12^e K.), 22.12.2009, RG 11825-09 et RG 11445-09; Arbrb. Brussel (12^e K.), 28.5.2010, RG 2652-10.

²⁸ Arbrb. Brussel (15^e K.), 11.1.2006, RG 9.061/2005.

²⁹ Arbrb. Brussel (12^e K.), 22.12.2009, RG 11825-09 en RG 11445-09.

Bij de vonnissen en arresten die geveld werden in het verlengde van het arrest van het Hof van Cassatie, of er net tegen ingaan, ging het bijna altijd om een steunaanvrager die samenwoonde met een illegale partner. Zoals sommigen preciseerden, heeft de RMI-wet immers geopteerd voor geïndividualiseerde rechten en is het doel niet afgeleide rechten te creëren voor meerderjarigen die niet beantwoorden aan de voorwaarden voor toegang tot het recht op integratie. Maar de RMI-wet heeft ook een hoger tarief voor alleenstaanden voorzien, rekening houdend met het feit dat de alleenstaande bepaalde vaste lasten alleen moet dragen (woning, meubels, ...). 'De handen uit de mouwen' alleen, kan dat de vaste lasten voor de steunaanvrager verminderen? Biedt het de mogelijkheid om te voldoen aan het economisch criterium van het begrip samenwonen? Om schaalvoordeel te verkrijgen? Dat zijn volgens ons de vragen die gesteld moeten worden.

Ten derde hebben de jurisdicties die het arrest van het Hof van Cassatie op het vlak van OCMW toegepast hebben, dat gedaan omdat het begrip samenwonen transversaal zou zijn met de verschillende sectoren van de sociale zekerheid. Volgens ons was dat ooit misschien wel correct (voordat de rechtspraak van het Hof van Cassatie van 1983-1984 in bepaalde sectoren van de sociale zekerheid in wetsbepalingen omgezet werd) maar kan die lezing vandaag betwistbaar lijken:

- Terwijl de definitie van samenwonen inzake werkloosheid op elk vlak identiek is met die van de RMI-wet³⁰, geldt bij voorbeeld niet hetzelfde in de sectoren van het gewaarborgd inkomen voor bejaarden, de gezondheidszorg of het vervangingsinkomen voor gehandicapten, die het delen van de hoofdverblijfplaats zoals vermeld in het rijksregister als bepalend voor het samenwonen of het begrip gezin nemen.
- Ook al heeft het begrip samenwonen in bepaalde sectoren van de sociale zekerheid dezelfde inhoud, toch variëren de gevolgen die verbonden zijn met het zo bepaalde statuut. Dat geldt bij voorbeeld voor de werkloosheid, waar het feit dat iemand samenwoont met een partner die geen inkomsten heeft, het recht opent op een vergoeding aan het tarief 'met gezinslast', ook als er geen kinderen zijn en zelfs ingeval de betrokkene samenwoont met andere personen die een inkomen hebben. Wat het OCMW betreft en volgens het arrest van het Hof van Cassatie kan een dergelijke situatie enkel het recht op een tarief samenwonende openen³¹. Wat de werkloosheid betreft, heeft het samenwonen met een partner die geen inkomsten heeft, dus geen negatieve gevolgen voor de begunstigde. Integendeel, het leidt tot een verhoging van het bedrag.

Focus op enkele specifieke gevallen

A. Steunaanvragers die onder hetzelfde dak wonen als een illegale

Als de illegale vreemdeling geen inkomsten heeft (en gehuwd of levenspartner is), kennen de hoven en rechtbanken het tarief voor alleenstaande toe aan de steunaanvrager, omdat zij ervan

³⁰ Art. 59 van het ministerieel besluit van 26 november 1991 houdende de uitvoeringsmodaliteiten van de werkloosheidsreglementering (B.S. 25.1.1992).

³¹ Ingeval personen die geen echtgenoten/levenspartners zijn samenwonen, zal er enkel een tarief samenwonende inzake werkloosheid toegekend worden, ook als de persoon die samenwoont met de begunstigde geen bestaansmiddelen heeft. Hetzelfde geldt, volgens het arrest van het Hof van Cassatie, inzake OCMW.

uitgaan dat het economisch criterium niet vervuld is en er geen enkel schaalvoordeel verkregen wordt.

Intussen is er het arrest van het Hof van Cassatie van 18 februari 2008 gekomen, dat het gegeven gedeeltelijk gewijzigd heeft.

Vanuit het oogpunt van de POD Maatschappelijke Integratie zijn de zaken echter ook veranderd de laatste tijd. Vroeger leek de POD MI slechts het tarief samenwonende terug te betalen in dergelijke levenssituaties, ook al had het OCMW uit het sociaal onderzoek geconcludeerd dat de voorwaarden van het samenwonen niet vervuld waren en het tarief alleenstaande toegekend had. Recent heeft parlementslid Zoé Genot staatssecretaris Philippe Courard³² geïnterpelleerd over een brief waarin bevestigd werd dat de POD MI zich aansluit bij de heersende rechtspraak, nl. de toekenning van het tarief alleenstaande. De staatssecretaris heeft die woorden evenwel genuanceerd, door te antwoorden dat het tarief alleenstaande niet stelselmatig toegekend kan worden en het wel degelijk aan het OCMW toekomt, na het sociaal onderzoek, gecontroleerd door de inspectiedienst, om na te gaan of de twee criteria van samenwonen vervuld zijn. Dat antwoord lijkt ons billijk in de zin dat alle wegen open liggen en alle levenssituaties beoordeeld kunnen worden voor wat ze werkelijk zijn.

Door die verandering zijn de OCMW's zich echter vragen gaan stellen, enerzijds over de terugvordering bij de POD MI van het tarief alleenstaande dat zij eventueel toegekend zouden hebben op basis van hun sociaal onderzoek (er zou een praktisch probleem zijn met de terugbetalingsformulieren) en anderzijds over de draagwijdte van de controle van de inspectiedienst (kan de inspectiedienst de door het OCMW bepaalde categorie in vraag stellen?). Wij hebben de POD MI daarover geïnterpelleerd. Zij hebben de volgende antwoorden gegeven:

- Als de twee criteria van samenwonen niet vervuld zijn, stelt het geen enkel probleem om een persoon als alleenstaande aan te geven op de terugbetalingsformulieren (gebruik van de gebruikelijke codes en formulieren).
- Alleen het OCMW bepaalt de categorie. De inspectiedienst moet wel kunnen nagaan of het sociaal onderzoek vooraf uitgevoerd werd en de elementen kunnen bekijken die aan de basis liggen van de beslissing (sociologisch en economisch criterium).

B. Studenten op kamers

Het sociaal onderzoek bepaalt voor elk geval afzonderlijk of de voorwaarden van het samenwonen vervuld zijn. Uit de rechtspraak kunnen we wel 2 stellingen afleiden:

- Van studenten die in het weekend en in schoolvakanties naar huis gaan, wordt doorgaans beschouwd dat ze nog bij hun ouders wonen en dus tot de categorie samenwonenden behoren.
- Voor studenten die continu op kot wonen (ook tijdens het weekend en schoolvakanties), moet nagegaan worden of zij behoren tot de categorie alleenstaande of samenwonende naar gelang van het leven dat ze lijden met hun medestudenten:

³² Vraag nr. 1092 van Zoé Genot van 1.12.2010, Kamer, GZ 2010–2011, CRABV 53–COM 054.

- Het tarief alleenstaande wordt toegekend aan de student die geen enkel economisch voordeel blijkt te halen uit het leven onder hetzelfde dak met de medebewoner (aparte huurovereenkomst, afzonderlijke betaling van het huurgeld, ...)³³.
- Het tarief samenwonende wordt toegekend aan de studente die duidelijk een vorm van samenleven heeft met haar zus en twee vriendinnen (een formulier ondertekend door het meisje waarbij haar zus en de twee vriendinnen in de gezinssamenstelling vermeld zijn, versterkt dat feit)³⁴.

C. Personen opgenomen in een instelling (psychiatrisch ziekenhuis, opvangcentrum, ...)

In deze levenssituaties heeft een zekere rechtspraak een "intentioneel" element ontwikkeld bij het feit dat men samenleeft met een of meer personen onder hetzelfde dak (sociologisch maar ook economisch criterium). Die rechtspraak maakt immers een onderscheid tussen de vrije keuze voor een leven in gemeenschap en de verplichting daartoe. In dat laatste geval zal het tarief alleenstaande doorgaans de voorkeur krijgen.³⁵

Zo kunnen de volgende voorbeelden gegeven worden:

- Een opvangtehuis voor mensen in moeilijkheden is geen leefgemeenschap die vergelijkbaar is met een religieuze gemeenschap, omdat de personen die er verblijven geen enkele levenskeuze uitdrukken, geen enkele aansluiting bij een groep, geen enkele keuze voor een gestructureerde en georganiseerde gemeenschap. Het gebruik van eenzelfde keuken of sanitaire voorzieningen betekent niet dat de betrokkenen samenwonen, aangezien die situatie toe te schrijven is aan de structuur van het pand en toevallige omstandigheden³⁶.
- De steunaanvrager die uit zijn woning gezet wordt en tijdelijk onderdak vindt bij een vriend, in afwachting van een sociale woning, kan niet als samenwonende beschouwd worden: de omstandigheden die deze persoon ertoe dwingen een woning te delen, hebben niets te maken met de wil om een gezin te vormen; de betrokkene wordt hier gewoon uit nood geholpen in afwachting van een definitieve oplossing³⁷.

Een andere rechtspraak verwerpt het 'intentionele' element, dat als subjectief beschouwd wordt, en verwijst naar de zuiver economisch-financiële definitie van de RMI-wet, die als objectief beschouwd wordt. Zo kan het toch gaan om samenwonen in dergelijke levenssituaties. Enkele voorbeelden:

- Een opvangcentrum verplicht zijn bewoners om bepaalde huishoudelijke taken te vervullen (onderhoud van de gemeenschappelijke delen) en bij te dragen tot de verwezenlijking van het sociaal doel van de vzw (verzameling en verkoop van tweedehandskleding). Dat gemeenschapswerk wordt bezoldigd, nadat de vzw een percentage ingehouden heeft voor de kosten van huisvesting en gemeenschappelijke diensten. Alle door de vzw aangeboden diensten en de verplichting voor de bewoners om deel te nemen aan het gemeenschapsleven vormen een 'gemeenschappelijk stellen' van lasten en bestaansmiddelen die overeenstemmen met het begrip 'gezin' zoals bedoeld bij het Hof van Cassatie³⁸. Een vonnis

³³ Arbrb. Brussel (15^e K.), 21.3.2007, RG 20632/06.

³⁴ Arbrb. Brussel, 2.9.2008, RG 06864/08.

³⁵ Of het tarief "met gezinslast" als de betrokkene in een instelling verblijft met een minderjarig kind ten laste.

³⁶ Arbrb. Doornik (3^e K.), 6.4.2000, RG 67.361.

³⁷ Arbrb. Nijvel (2^e K.), 24.10.2000, RG 1334/N/2000.

³⁸ Arb. Bergen (6^e K.), 22.2.2000, RG 15572 en 16089, Inforum 221653.

van de Brusselse arbeidsrechtbank van 31 augustus 2009 gaat in dezelfde richting. Het baseert zich daartoe op het schaalvoordeel dat de bewoners verkrijgen en op het huishoudelijk reglement van de vzw. De steunaanvrager roept discriminatie in ten opzichte van personen in andere opvangcentra aan wie hetzelfde OCMW een tarief van alleenstaande toekent. Die bewering wordt echter weerlegd op basis van het feit dat het OCMW bewijst dat het personen in een vergelijkbare situatie op een vergelijkbare manier behandelt. Deze bewoners bevinden zich in een objectief verschillende situatie van de andere personen in opvangcentra en er is dus geen sprake van discriminatie³⁹.

- Iemand die in een opvangcentrum een behandeling ondergaat (psychosociale revalidatie), werd beschouwd als samenwonende omdat er in het centrum samengeleefd wordt op een manier waarbij de meeste huishoudelijke aangelegenheden gemeenschappelijk geregeld worden (therapeutische gemeenschap; dagelijkse activiteiten: koken, boodschappen doen, schoonmaak; levensruimten: gemeenschappelijke kamers, badkamer, keuken; persoonlijk aandeel)⁴⁰.
- Het leven in een psychiatrische instelling, wanneer de individuele financiële lasten dalen doordat men in gemeenschap leeft⁴¹.

Besluit

Wij hadden graag een mathematisch besluit getrokken waarin ieder geval een duidelijk antwoord zou vinden, of een lijst met hokjes die aangevinkt kunnen worden om makkelijk na te gaan of er al dan niet sprake is van samenwonen. Maar dat is onmogelijk en ook al is de taak van de OCMW's niet eenvoudig, het is misschien goed zo. Iedere individuele situatie moet immers een aangepast antwoord krijgen. Alles moet bekeken worden rekening houdend met de vastgestelde feitelijke elementen. Het is immers op basis van de analyse van de concrete feiten dat men kan bepalen of het gaat om samenwonen. Maar we mogen de term 'hoofdzakelijk' niet over het hoofd zien. Het schaalvoordeel mag niet secundair zijn.

Ook al moet iedere individuele situatie persoonlijk bekeken worden, toch willen wij tot slot de aandacht vestigen op nieuwe woonvormen. Sommige manieren van samen leven zijn niet meer populair of voor sommigen is het misschien de enige oplossing om de eindjes aan elkaar te knopen, aangezien huurwoningen in de stad heel duur geworden zijn ... Wij zouden willen afsluiten met enkele overwegingen betreffende "solidair wonen"⁴². Dat kan gedefinieerd worden als een levensproject met verschillende personen, waarvan er zich tenminste één in een precare sociale situatie bevindt. Het wordt geconcretiseerd in een aantal individuele/autonome ruimten, met enkele gemeenschappelijke ruimten. Deze ruimtelijke en sociale organisatie roept onvermijdelijk vragen omtrent samenwonen op. Er zijn evenwel stemmen opgegaan die stellen dat de toekenning van een tarief samenwonende aan leefloners in dit soort project het onmogelijk zou

³⁹ Arbrb. Brussel (16e K.), 31.8.2009, RG 12.856/08.

⁴⁰ Arbrb. Brussel (12e K.), 23.7.2009, RG 16840/08.

⁴¹ Arbrb. Ieper (1e K.), 2.6.2006, RG 28110.

⁴² « Habitat solidaire : étude sur les possibilités de reconnaissance de l'habitat groupé pour les personnes en précarité sociale », studie verricht voor rekening van de POD MI, door D. Mignolet, R. Myncke, N. Bernard, nov. 2006 ; « Habitants : de solitaires à solidaires », Alter Echos n° 287, 15.1.2010, p. 25; « L'habitat solidaire, qu'est-ce que c'est ? », JuriMag n° 2, nov.-dec. 2010, pp. 7-8; Vraag van Elke Van den Brandt van 1.12.2010, Br. Parl., zitting 2010-2011, CRI nr. 15, commissie huisvesting.

maken. Daarom heeft een analyse van staatssecretaris Philippe Courard en de gewestelijke ministers geleid tot het idee om een label 'solidair wonen' in het leven te roepen, dat de toekenning van een tarief alleenstaande aan de betrokkenen zou waarborgen. Dit goede voorstel werd evenwel nog niet concreet uitgewerkt.